

KOSMOS HÜQUQUNUN TÜRKİYƏ VƏ AZƏRBAYCAN PERSPEKTİVİNDƏN DƏYƏRLƏNDİRİLMƏSİ

MARALGÜL EROL¹, FƏRMAN MİRZƏYEV²

Annotasiya

Məqalədə Türkiyə və Azərbaycanın kosmik hüquq sahəsində inkişafının hüquqi aspektləri beynəlxalq və milli normativlər kontekstində araşdırılmışdır. 1967-ci il Kosmos müqaviləsi, “Kosmik məkana buraxılan obyektlərin qeydiyyatı haqqında” konvensiya və “Kosmik obyektlərin vurduğu zərərə görə beynəlxalq məsuliyyət haqqında” Konvensiya kimi əsas beynəlxalq sazişlər nəzərdən keçirilmişdir. Milli tənzimləmə mexanizmləri, məsələn, Türkiyənin Kosmik Agentliyi (TUA) və Azərbaycanın “Azərkosmos” Agentliyinin fəaliyyəti, eləcə də özəl kosmik təşəbbüslərə nəzarət və lisenziyalaşdırma siyasətinin xüsusiyyətləri təhlil edilmişdir. Xüsusilə yurisdiksiya məsələlərinə, dövlətlərin və özəl operatorların məsuliyyətinə, əqli mülkiyyətin qorunmasına və hüquq tətbiqi praktikasında vəkillər kollegiyalarının roluna diqqət yetirilmişdir. Milli qanunvericiliyin beynəlxalq standartlarla, xüsusən kosmosun kommersiya məqsədilə istifadəsi və özəl şirkətlərin tənzimlənməsi sahəsində uyğunlaşdırılmasının zəruriliyi vurğulanmışdır. Nəticədə qeyd olunmuşdur ki, effektiv hüquqi tənzimləmə dövlət nəzarəti ilə kommersiya fəaliyyətləri arasında uyğun balans yaratmalı və innovativ inkişafı stimullaşdırmaq üçün əlverişli şərait təmin etməlidir. Qanunvericiliyin təkmilləşdirilməsi Türkiyə və Azərbaycanın beynəlxalq kosmik layihələrdəki mövqelərini gücləndirəcək və onların global kosmos tədqiqatlarında iştirak imkanlarını artıracaqdır.

Açar sözlər: *Kosmos hüququ, Türkiyə Respublikası, Azərbaycan Respublikası, Türkiyə Kosmos Agentliyi (TUA), Azərkosmos, TOBBUYUM Kosmos Hüququ Komissiyası, TÜBİTAK Kosmos, IAASS (Beynəlxalq Kosmik Təhlükəsizlik Təşkilatı), Regolit, Kosmik İqtisadiyyat, UNOOSA (BMT Kosmos Ofisi), COPUOS (Kosmosun Sülh Məqsədləri ilə İstifadəsi Komitəsi).*

I. Giriş

XXI əsr texnoloji tərəqqinin və rəqəmsal transformasiyanın sürətlə inkişaf etdiyi bir dövr olaraq tarixə düşməkdədir. Bu transformasiya prosesində kosmos sahəsində atılan addımlar, yalnız texnoloji nailiyyətlərlə kifayətlənməyib, eyni zamanda beynəlxalq hüquq, təhlükəsizlik, diplomatiya və iqtisadi əməkdaşlıq sahələrini də əhatə etmişdir. Xüsusilə də peyk texnologiyalarının sürətli inkişafı və dövlətlərin bu sahəyə olan marağının artması, milli təhlükəsizlik və suverenlik məsələlərində kosmosun strateji bir müstəviyə çevrilməsinə səbəb olmuşdur.

Azərbaycan və Türkiyə bu prosesin kənarında qalmamış, əksinə, regional və beynəlxalq səviyyədə mühüm təşəbbüslərlə çıxış edərək kosmos texnologiyalarının inkişafına və onun dinc məqsədlərlə istifadəsinə dair konkret addımlar atmışlar. Azərbaycan Respublikasının “Azərkosmos” vasitəsilə həyata keçirdiyi layihələr, xüsusilə də Leaf Space kimi qabaqcıl şirkətlərlə əməkdaşlıq çərçivəsində yer nəzarət sistemlərinin gücləndirilməsi, ölkənin bu sahədə artan potensialını ortaya qoyur. Bununla yanaşı, Türkiyə Respublikasının BMT-nin Kosmosun Sülh Məqsədləri ilə İstifadəsi Komitəsi (UBAKK) və digər beynəlxalq təşkilatlarla aktiv əməkdaşlığı, eləcə də çoxsaylı ikitərəfli razılaşmalarda iştirak etməsi, onun bu sahədə beynəlxalq hüquqi öhdəliklərə və diplomatik proseslərə verdiyi əhəmiyyətin bariz nümunəsidir.

Beləliklə, Azərbaycan və Türkiyənin kosmos sahəsində atdığı hüquqi, diplomatik və institusional addımların təhlili, bu ölkələrin beynəlxalq hüquq sistemində tutduğu mövqeləri və gələcəyə yönəlik strateji hədəflərini anlamaq baxımından xüsusi önəm daşıyır. Həm beynəlxalq hüquqi sənədlərə uyğunluq, həm də milli maraqların qorunması baxımından aparılan bu fəaliyyətlər, iki dövlətin kosmos siyasətlərinin

---

¹ Ankara Vəkillər Kollegiyasının Hava və Kosmos Hüququ Şurasının üzvü və TOBB UYUM Kosmos Hüququ Komissiyasının əsas təsisçi üzvü / email: advocate_maral@hotmail.com

² Tələbə / Ankara Universiteti, Hüquq fakültəsi / email: mirzayevfarman2002@gmail.com

müqayisəli hüquqi müstəvidə araşdırılmasını zəruri edir. Bu kontekstdə aparılacaq təhlil, həm regionda sabitliyin möhkəmləndirilməsi, həm də beynəlxalq hüququn kosmosda tətbiqinə dair praktik mexanizmlərin daha aydın şəkildə dəyərləndirilməsi üçün əsaslı bir çərçivə təqdim edir.

II. Türkiyə və Azərbaycanın kosmos fəaliyyətləri və hüquqi çərçivəsi

A. Kosmos hüququ

Beynəlxalq kosmos hüququnun yaranması ənənəvi olaraq 4 oktyabr 1957-ci ildə Sovet İttifaqı tərəfindən ilk süni Yer peykinin orbitə buraxılması ilə əlaqələndirilsə də, əslində, bu hüquq sahəsinin təməli daha qədimlərə, 1919-cu ilə gedib çıxır. Həmin dövrdə beynəlxalq hüquq, hər bir dövlətin öz ərazisinin üzərindəki hava məkanına olan suverenliyini tanımış və bu prinsip daha sonra 1944-cü il Çikaqo Konvensiyası ilə gücləndirilmişdir [9].

International Association for Advancement of Space Safety (IAASS) tərəfindən müəyyən edilən qaydalara görə, Kosmos hüququ 120 km yüksəklikdən sonra tətbiq edilir. Kosmos hüququ, kosmosda və ya kosmosa dair fəaliyyətləri tənzimləyən və onlara tətbiq oluna bilən bütün hüquqi mənbələri əhatə edir [18].

IAASS-ın təklif etdiyi kosmosun sahə sərhədləri dörd əsas kateqoriyaya bölünür:

1. Hava sahəsi (0-50 km): Bu sahə dövlətlərin müstəsna suverenlik sahəsi kimi qəbul edilir və yalnız mülki hava qanunları tətbiq olunur.

2. Yaxın Kosmos (50-120 km): Bu sahədə kosmik cisimlərin göndərilməsi zamanı zərərsiz keçid hüququ tanınır və mülki aviasiya qanunları qüvvədədir.

3. Xarici Kosmos (120 km və daha çox): Kosmos Hüququnun tətbiq olunduğu əsas sahədir. Bu sahədə tam və müstəsna dövlət suverenliyinə icazə verilmir. Dövlətlər, kosmosda həyata keçirilən fəaliyyətlərə görə məsuliyyət daşıyır və beynəlxalq qeydiyyat öhdəliyi ilə təmin olunur.

4. Dərin Kosmos: Bu kateqoriya kosmosun daha uzaq sərhədlərini əhatə edir.

Hüququ əsasən “Xarici Kosmos” üçün tətbiq edilir və bu sahədə beynəlxalq hüquq dövlətlərin suverenliyinə ciddi məhdudiyyətlər qoyur. Bu yanaşma, həm də dövlətlərə, kosmik fəaliyyətlərinə görə beynəlxalq səviyyədə məsuliyyət və qeydiyyat öhdəliyi gətirir.

B. Kosmik İqtisadiyyat - Regolit

Kosmos iqtisadiyyatı baxımından, dərin kosmosun kəşfinə yönəlmiş sürətli irəliləyişlər asteroid mədənciliyini mümkün etmişdir. Bu proses nəticəsində müxtəlif kosmik resurslar aşkar edilmiş və artıq bəşəriyyətin ehtiyacları üçün istifadə edilməyə başlanmışdır. “Regolit” adlı material, termonüvə reaktorlarında istifadə oluna bilən Helium-3 elementini ehtiva edir. Helium-3, ən səmərəli termonüvə yanacaqlarından biri hesab olunur. Alimlərin fikrincə, Ay səthinin böyük bir hissəsi bu dəyərli materialla örtülüdür. Bu, Ayın gələcəkdə kosmik tədqiqatlar və iqtisadi fəaliyyətlər üçün strateji əhəmiyyətini daha da artırır.

C. Türkiyə və Azərbaycan Uzay fəaliyyətləri haqqında ümumi məlumat

Türkiyə üçün kosmos fəaliyyəti sahəsindəki mühüm nailiyyətlərdən biri, Türkiyə Kosmos Agentliyinin (TUA) qurulmasıdır. Bu agentlik, 2018-ci ilin dekabr ayında 23 sayılı Prezident fərmanı ilə yaradılmışdır. TUA-nın əsas məqsədi, kosmos və aviasiya sahəsində elmi və texnoloji nailiyyətlərə yönəlmiş orta və uzunmüddətli strategiyaları müəyyənləşdirmək, əsas prinsipləri və yanaşmaları təyin etmək, hədəf və prioritetləri müəyyənləşdirmək, performans göstəricilərini izləmək, bu məqsədlərə çatmaq üçün effektiv metodlar tətbiq etmək və resursların bölgüsünü həyata keçirməkdir.

Bu qurumun fəaliyyətinin zirvəsi, 19 yanvar 2024-cü ildə Türkiyənin ilk astronautı Alper Gezer Avcının Beynəlxalq Kosmik Stansiyaya göndərilməsi olmuşdur. Bu hadisə, Türkiyənin kosmos sahəsində global səhnədə əhəmiyyətli bir oyunçu kimi yer almaq söylərinin mühüm simvolu hesab edilir.

Türkiyədə kosmos fəaliyyətləri ilə bağlı sahələrin ehtiyac duyduğu hüquqi məsələlərə dair həll təklifləri irəli sürmək və xüsusilə ticarət kosmos hüququ sahəsində ortaya çıxan biləcək mübahisələrin ən uyğun şəkildə həllini təmin etmək məqsədilə, 2024-cü ilin sentyabr ayında, hörmətli Dos. Dr. Sezercan Bektaşın rəhbərliyi altında və dəyərli Vəkil Maralgül Erolun da daxil olduğu əsas qurucu komissiya üzvləri ilə birlikdə TOBBUYUM Mediasiya və Mübahisə Həll Mərkəzində Kosmos Hüququ Komissiyası yaradılmışdır [28].

Kosmos dövrünün başlanğıcındakı vəziyyətdən fərqli olaraq, kosmos fəaliyyətlərinin ticarətə çevrilməsi ilə özəl şəxslər kosmosda daha fəal rol oynamağa başlamışdır. Kosmosda baş verən bu dəyişikliklərin nəticələrindən biri patent hüquqlarının qorunması məsələsinin aktuallaşmasıdır. Kosmos sahəsində beynəlxalq əməkdaşlığın ən mühüm nümunələrindən biri olan Beynəlxalq Kosmos Stansiyası (BKİ), mikroqravitasiyalı şəraitdə təcrübələrin aparılmasına imkan yaradır. Lakin bu mərhələdə yaranan əsas problem BKİ-də aparılan və ya istifadə olunan ixtiralarla bağlı hansı patent hüququnun tətbiq ediləcəyinin müəyyən olunmasıdır [13].

Bu zaman Türkiyədə astronomiya, kosmos və aviasiya sahəsində milli səviyyəli elmi və texnoloji inkişafı qeyd etmək lazımdır ki, bunlar da Türkiyə Kosmos Agentliyi (TUA) tərəfindən fəal şəkildə dəstəklənir.

1. “*UTAS-R*” – atom saatının kosmosda istifadəyə uyğunlaşdırılması və tarixi əhəmiyyət qazandırılması məqsədilə həyata keçirilən bir layihədir [37].

TÜBİTAK, mövqeləndirmə peyklərində istifadə olunmaq üçün laboratoriya növü ilk milli və yerli Rubidyum əsaslı atom saatını istehsal etmişdir. Bunun əsasında, Türkiyə Milli Metrologiya İnstitutu (UME) ilə Türkiyə Kosmos Agentliyi arasında atom saatının kosmosda istifadəyə uyğunlaşdırılması və tarixi əhəmiyyət qazandırılması məqsədilə “*UTAS-R*” layihəsi həyata keçirilmişdir.

TÜBİTAK UME tərəfindən istehsal olunan atom saatının ilk növbədə kosmos mühitinə uyğunlaşdırılması, daha sonra isə kosmosa göndərilərək real kosmos mühitində sınaqdan keçirilməsi planlaşdırılır. Bundan əlavə, inkişaf etdiriləcək optik atom saatları ilə Türkiyənin milli zaman ölçüsünün mövcud dəqiqliyinin yüz dəfədən çox artırılması nəzərdə tutulur.

Optik saatların istifadəsi, əsasən saniyə və əsas fiziki sabitlərin yenidən müəyyənləşdirilməsi olmaqla yanaşı, mövqeləndirmə (navigasiya), sürətli rabitə, elektron imza, yeni nəsil radar sistemləri, mühəndislik məhsullarının inkişafı, relativistik jeodeziya, kvant kompüterləri və digər bir çox sahədə yeniliklərə təkan verəcəyi gözlənilir.

2. “*KORAH*” ilə; Türkiyənin kosmik radiasiya xəritəsinin hazırlanması hədəflənir.

Bu layihə Türkiyə Kosmos Agentliyinin (TUA) koordinasiyası ilə İstanbul Texniki Universiteti (İTÜ), Dövlət Hava Meydanları İdarəsi (DHMİ) və Mülki Aviasiya Ümumi Müdirliyi (SHGM) arasında əməkdaşlıq çərçivəsində həyata keçiriləcəkdir.

Layihə çərçivəsində hava yolu daşımalarında iştirak edən uçuş heyəti və səfərlərin məruz qaldığı kosmik radiasiya miqdarlarını müəyyən etmək məqsədilə müxtəlif marşrutlar və yüksəkliklərdə real vaxt rejimində xüsusi test uçuşları həyata keçiriləcəkdir. Testlər zamanı proton (p), neytron (n), alfa (α), beta (β), qamma (γ), UV və Kosmik X-şüalarının miqdarları kəmiyyət olaraq ölçüləcəkdir. Əldə olunan məlumatlar əsasında kosmos və mülki aviasiya fəaliyyətlərində istifadə üçün yerli və milli kosmik radiasiya modeli hazırlanacaqdır. Bundan əlavə, kosmos və mülki aviasiya üçün milli kosmik radiasiya şəbəkəsi xəritəsi yaradılacaqdır.

3. “*eXTP*” (Artırılmış X-Şüası Zamanlama və Polarimetri Peyk Layihəsi) ilə Türk alimləri və mühəndislərinin həm elmi, həm də texniki cəhətdən layihədə iştirak etməsi hədəflənir.

Layihə Türkiyədə yüksək enerji astrofizikası sahəsində çalışan bütün alimlərə təqdim ediləcək və onların öz tədqiqat sahələrində istifadəsi təmin olunacaqdır. “*eXTP*” (Artırılmış X-Şüası Zamanlama və Polarimetri - The Enhanced X-Ray Timing and Polarimetry), kainatdakı ən maraqlı və güclü parlamaları yaradan göy cisimlərini (qaradeliqlər, neytron ulduzları, qamma-şüa partlayışları) aşkarlaya bilən və böyük müşahidə cihazları vasitəsilə bu göy cisimlərinin fizikasını həm spektral, həm zamanla, həm də polarimetrik olaraq araşdırma bilən bir X-şüası peyk layihəsidir.

Beynəlxalq *eXTP* tərəfdaşlığı, Çin Elm Akademiyası, universitetlər, Avropa Kosmos Agentliyi və digər beynəlxalq qurumların birgə iştirakını əhatə edir. Türkiyə, texniki olaraq Avropa Kosmos Agentliyinin məsuliyyətində olan Geniş Sahə İzləmə (Wide Field Monitor - WFM) komponentinə töhfə verəcəkdir. Bu çərçivədə, Sabancı Universiteti və TÜBİTAK UZAY birgə əməkdaşlığı ilə sistemin tətbiq kodu hazırlanacaqdır. Türkiyə Kosmos Agentliyi, layihənin həyata keçirilməsinə beynəlxalq çərçivədə dəstək verir və layihənin Türkiyəyə aid hissəsinin maliyyə təminatçısı rolunu yerinə yetirir [16].

2008-ci ildə Azərbaycan Respublikasının Prezidenti İlham Əliyev ölkədə kosmik sənayenin qurulması və telekommunikasiya peyklərinin orbitə göndərilməsi ilə bağlı mühüm Sərəncam imzalamışdır. 2009-cu ildə Prezident tərəfindən təsdiq edilmiş Azərbaycan Respublikasında Kosmik Sənayenin Qurulması və İnkişafına Yönelik Dövlət Proqramı əsasında müasir kosmik layihələrin həyata keçirilməsi prosesinə start verilmişdir.

Bu istiqamətdə atılan əsas addımlardan biri, 3 may 2010-cu ildə Prezidentin Sərəncamı ilə “Azərkosmos” Açıq Səhmdar Cəmiyyətinin yaradılması olmuşdur. “Azərkosmos” Azərbaycanın və Qafqazın ilk peyk operatoru olaraq fəaliyyətə başlamış və qısa müddət ərzində televiziya yayımları və telekommunikasiya xidmətlərini təmin edərək həm dövlət, həm də özəl sektor müştərilərinə ehtiyaclarına uyğun etibarlı rabitə platformaları təqdim etmişdir. Bu prosesdə ən mühüm mərhələ, ilk süni peyk “Azerspace-1”-in orbitə göndərilməsi olmuşdur ki, bu da Azərbaycanın kosmik sənayesinin inkişafına verilən əhəmiyyətin bariz nümunəsidir [5].

Azərbaycan Respublikası Kosmik Agentliyi (Azərkosmos), Azərbaycan Respublikasının Rəqəmsal İnkişaf və Nəqliyyat Nazirliyinə tabe olan, hüquqi şəxs statusuna malik bir qurumdur. Agentlik, kosmik fəaliyyətlər sahəsində dövlət siyasətinin hazırlanması və həyata keçirilməsində mühüm rol oynayır, həmçinin bu sahədə tənzimləmə və nəzarət funksiyalarını icra edir.

Azərkosmos, Azərbaycan Respublikasının kosmik fəaliyyətlər haqqında qanununa uyğun olaraq milli kosmik operator kimi fəaliyyət göstərir. Bununla yanaşı, beynəlxalq kosmik layihələrdə fəal iştirak edir və kosmosun sülh məqsədli istifadəsi ilə bağlı beynəlxalq təşkilatlar və xarici dövlət qurumları ilə əməkdaşlıq edir. Agentliyin mərkəzi Bakı şəhərində yerləşir və kosmik texnologiyalar sahəsində Azərbaycanın qlobal miqyasda mövqeyini gücləndirmək məqsədilə fəaliyyət göstərir.

Agentlik fəaliyyətini Azərbaycan Respublikası Konstitusiyası, beynəlxalq müqavilələr, ölkənin qanunvericilik aktları, Prezident sərəncamları, öz nizamnaməsi və Nazirlər Kabineti tərəfindən müəyyən edilmiş digər tənzimləmələr əsasında həyata keçirir. Öz funksiyalarını yerinə yetirərkən, dövlət və yerli idarəetmə orqanları, beynəlxalq təşkilatlar və vətəndaş cəmiyyəti qurumları ilə sıx əməkdaşlıq edir.

Agentliyin əsas fəaliyyət sahələri bunlardır [24]:

- Kosmos sektorunda dövlət siyasətinin formalaşdırılması və həyata keçirilməsində iştirak etmək;
- Bu sahədə tənzimləmə və nəzarət funksiyalarını icra etmək;
- Kosmos sektorunun davamlı inkişafını təmin etmək;
- Azərbaycanda kosmik fəaliyyətlərdə sahibkarlıq təşəbbüslərini dəstəkləmək;
- Kosmik fəaliyyətlərlə bağlı dövlət proqramları çərçivəsində nəzərdə tutulan tədbirləri həyata keçirmək;
- Sosial-iqtisadi inkişaf və kommersiya məqsədləri üçün kosmik texnologiyalardan səmərəli istifadə etmək;
- Kosmosun sülh məqsədləri üçün istifadəsini təşviq etmək və beynəlxalq peyk rabitəsi sahəsində digər ölkələrin kosmik agentlikləri və dövlət qurumları ilə əməkdaşlıq etmək, eyni zamanda Azərbaycanı beynəlxalq forumlarda layiqincə təmsil etmək.

2024-cü il yanvarın 1-də Azerspace-1 peykinin idarə etdiyi C və Ku frekans bantlarının Azərbaycan hökumətinə məxsus olduğu rəsmi olaraq təsdiqlənmişdir. Beynəlxalq Telekommunikasiya İttifaqı (ITU) tərəfindən qeydə alınmış peyk, hazırda 46° şərqi uzunluğunda yerləşən orbitdə fəaliyyət göstərir. Azerspace-1, 2013-cü ildə orbitə buraxıldıqdan sonra Malayziyanın idarəsindəki orbitdə C və Ku frekans bantlarında xidmət göstərmişdir. Lakin son dəyişikliklərlə, bu frekans bantlarının Azərbaycan adına qeydə alınması, peykin artıq Malayziyanın orbitində deyil, Azərbaycanın öz orbitində fəaliyyət göstərdiyini göstərir. Bu addım, Azərbaycanın kosmos sahəsində müstəqilliyini və strateji üstünlüyünü daha da gücləndirir.

Azərbaycan Respublikası Kosmik Agentliyi (Azərkosmos), 16 noyabrda COP29 çərçivəsində kosmik agentliklərin rəhbərlərinin zirvə görüşünü təşkil etmişdir. Tədbir Elm, Texnologiya və İnnovasiya Günü çərçivəsində baş tutmuş və əsas diqqət iqlim dəyişiklikləri ilə mübarizədə kosmosun problemlərinə yönəlmişdir [11].

Zirvənin məqsədi, kosmik texnologiyaların iqlim dəyişiklikləri ilə mübarizədə oynadığı mühüm rolu vurğulamaq və qlobal səviyyədə həmçinin inkişaf etməkdə olan kosmik agentliklər ilə birgə fəaliyyətlər həyata keçirmək idi. Tədbirə beynəlxalq kosmik icmadan təxminən 80 nümayəndə qatılmışdır. Çıxışlar əsasən “İqlim dəyişiklikləri ilə mübarizədə birgə səylər: həmkarlıq, məlumat və bilgilərin paylaşılması” mövzusunda olmuş və hər bir ölkənin iqlim dəyişikliyi ilə mübarizədəki bağlılığını əks etdirmişdir.

Azərkosmos-un açıqlamasında üç əsas istiqamətə xüsusi diqqət yetirilmişdir:

1. Kosmik agentliklər və təşkilatlar arasında birgə iqlim strategiyalarının hazırlanması məqsədilə beynəlxalq əməkdaşlıqların genişləndirilməsi.

2. BMT Baş Assambleyası tərəfindən qəbul edilmiş “2030-a qədər Kosmos Gündəliyi”nin məqsədlərinə fəal dəstək göstərilməsi. Bu gündəliyə kosmos iqtisadiyyatı, kosmos cəmiyyəti, kosmosa giriş və kosmos diplomatiyası kimi mühüm sahələr daxildir.

3. Kosmik həllərin müəyyənləşdirilməsi, izləmə və hesabat mexanizmlərinin qurulması ilə şəffaflığın təmin edilməsi.

Bundan əlavə, Azərkosmos və Birləşmiş Millətlər Təşkilatı ilə birgə inkişaf etdirilən genişmiqyaslı bir proqramda, kosmik texnologiyalar və coğrafi məlumatlar istifadə edilərək iqlim dəyişikliklərinin təhlili və kiçik ada inkişaf edən dövlətlərin (SIDS) dəstəklənməsi məqsədilə əməkdaşlıq planı mövcuddur [11].

D. Kosmos ilə əlaqədar beynəlxalq əməkdaşlıqlar və dəstəklənən layihələr

Azərkosmos, Azərbaycan Respublikasının Kosmos Agentliyi və qlobal kosmos tədqiqatları sahəsində lider olan Voyager Space arasında Azərbaycanda regional kosmos tədqiqat mərkəzinin yaradılması məqsədilə Anlaşma Memorandumu (MoU) imzalanmışdır. Bu strateji əməkdaşlıq, Azərkosmos və Voyager Space arasında qarşılıqlı fayda əsasında kosmos infrastrukturunu, texnologiyaya və istehsal layihələrinin həyata keçirilməsinə, tədqiqat proqramlarının genişləndirilməsinə və innovasiya imkanlarının yaradılmasına imkan verəcəkdir. Tərəflər, təcrübə və bilik mübadiləsinə yönəlmiş əməkdaşlıq vasitəsilə ölkədə ticarət və təhsil imkanlarını inkişaf etdirmək və yerli kosmos ekosisteminin böyüməsinə təkan verməyi hədəfləyirlər [7].

74-cü Beynəlxalq Astronavtika Konqresi çərçivəsində Bakıda Azərkosmos və İsrail Kosmik Sənayesi (IAI) arasında yeni Azərbaycan müşahidə peyklərinin inkişafını nəzərdə tutan əməkdaşlıq razılaşması imzalanmışdır. Bu razılaşmaya əsasən, Azersky-2 proqramı çərçivəsində iki yeni peykin istehsalı planlaşdırılır. Azersky-2 proqramı, Azərbaycanın yer müşahidə sektorunda davamlılığı təmin etməklə yanaşı, ölkənin kosmos ekosisteminə yeni bir mərhələ açacaq. Proqram çərçivəsində istehsal ediləcək peyklər, Azərbaycanın texnoloji inkişafını sürətləndirəcək və müşahidə sahəsində innovativ həllər təqdim edəcəkdir. Bu əməkdaşlıq Azərbaycanın beynəlxalq kosmik texnologiyalar arenasında mövqeyini gücləndirmək və kosmos tədqiqatlarında rəqabət qabiliyyətini artırmaq məqsədinə xidmət edir [20].

Azərbaycan və Özbəkistan arasında kosmos sənayesi sahəsində əməkdaşlıq genişlənir. Türk Şurası kosmos agentlikləri rəhbərlərinin Ankarada keçirilən toplantısında imzalanmış razılaşma, Azərbaycan və Özbəkistan arasında kosmos sənayesində əməkdaşlığın genişlənməsinə yönəlmişdir. Bu əməkdaşlıq Azərbaycanın kosmos sənayesinin inkişafına təkan vermək, sülh və rifahın təmin edilməsi məqsədilə qabaqcıl texnologiyalar əsasında həllər təklif etmək məqsədini daşıyır.

Azərkosmos, İtalyan Leaf Space şirkəti ilə əməkdaşlığını genişləndirir. İki tərəf arasında imzalanan yeni əməkdaşlıq razılaşması, Azərkosmos Əsas Yer Peyk Nəzarət Mərkəzində 3.7 metr diametrlili S/X bandı antenasının quraşdırılmasını uğurla həyata keçirmişdir. Bu müasir antena sistemi müxtəlif peyklərdən toplanan kritik məlumatların emalı və ötürülməsi üçün yeni imkanlar təqdim edir. Belə əməkdaşlıqlar Azərbaycanın kosmos texnologiyaları sahəsində mövqeyini daha da gücləndirir və beynəlxalq arenada mühüm addımlar atmağa şərait yaradır.

Azərkosmosun çoxfunksiyalı yerüstü peyk stansiyası müxtəlif ölkələrdən gələn müştərilərə VNO, VSAT və digər məlumat-rabitə həlləri daxil olmaqla geniş xidmət spektri təqdim edir. Bakıda yerləşən bu stansiyanın əlverişli coğrafi mövqeyi həm yeni, həm də daimi müştərilərə çevik və

fasiləsiz xidmət göstərməyə imkan verir, eyni zamanda tələb olunan standartlara uyğun əməliyyat və kommersiya sabitliyini təmin edir.

Türkiyənin kosmos sahəsindəki beynəlxalq əməkdaşlıqlarının mühüm bir hissəsi, Birləşmiş Millətlər (BM) Kosmosun Sülh məqsədləri ilə istifadəsi Komitəsi (UBAKK) çərçivəsində gerçəkləşir. Mustafa Kamal Atatürkün 20 aprel 1931-ci ildə səsləndirdiyi “Yurdda sülh, cihanda sülh” fikri, Türk xalqının günümüzdə də sülhə və diplomatiyaya verdiyi dəyərle üst-üstə düşərək Türkiyənin beynəlxalq münasibətlərdə sülhə yönümlü mövqeyini bir daha təsdiqləyir. Bu sülhməramlı yanaşma, ölkənin kosmos hüququ sahəsindəki diplomatik siyasətində də öz əksini tapır. Belə ki, Türkiyə, UBAKK-ın hazırlayıb qəbul etdiyi beş əsas kosmos müqaviləsinin hər birinə qoşulmaqla dünyada bu statusa malik cəmi 16 ölkə arasında yer alır. Bu isə Türkiyənin qlobal səviyyədə kosmosun sülh məqsədli istifadəsinə verdiyi töhfələri və diplomatik öhdəliklərini aydın şəkildə vurğulayır.

Türkiyənin kosmos sahəsində tərəf olduğu əsas BMT müqavilələri aşağıdakılardır [31]:

1. 27 yanvar 1967-ci il tarixli Ay və digər səma cismləri də daxil olmaqla, kosmik fəzanın tədqiqi və istifadəsi üzrə dövlətlərin fəaliyyət prinsipləri haqqında Müqavilə;
2. 22 aprel 1968-ci il tarixli Astronavtların xilas edilməsi, eləcə də astronavtların və kosmosa buraxılmış obyektlərin geri qaytarılması haqqında Müqavilə;
3. 29 mart 1972-ci il tarixli Kosmik obyektlərin vurduğu ziyana görə beynəlxalq məsuliyyət haqqında Konvensiya;
4. 12 noyabr 1974-cü il tarixli Kosmosa buraxılan obyektlərin qeydiyyatı haqqında Konvensiya;
5. 18 dekabr 1979-cu il tarixli Dövlətlərin Ayda və digər göy cisimlərindəki fəaliyyətini tənzimləyən Müqavilə.

Kosmosun sülh məqsədləri ilə istifadəsi sahəsindəki işlər, Birləşmiş Millətlər (BM) Kosmosun Sülh Məqsədilə İstifadəsi Komitəsi (UBAKK), ona bağlı Hüquq, Elm və Texniki Alt Komitələr, eləcə də UBAKK çərçivəsində yaradılan işçi qrupları tərəfindən həyata keçirilir.

Türkiyə həmişə diplomatiyaya xüsusi önəm verib. Hazırda Türkiyə Respublikası Ukrayna, Macarıstan və Qazaxıstanla kosmos və aviasiya sahəsində əməkdaşlıq sazişləri imzalayıb. Bu əməkdaşlıqlar, Türkiyənin beynəlxalq səhnədə diplomatik nüfuzunu və kosmos, aviasiya sahələrindəki strateji tərəfdaşlıqlarını daha da möhkəmləndirir.

Türkiyə kosmos və hava sahəsi sahəsində tərəf olduğu əməkdaşlıq müqavilələri bunlardır:

1. UA - Ukrayna ilə İkili Əməkdaşlıq Müqaviləsi - Türkiyə Kosmos Agentliyi ilə Ukrayna Dövlət Kosmos Agentliyi arasında Xarici kosmosun sülh məqsədləri ilə araşdırılması və istifadəsi sahəsində əməkdaşlıq haqqında Anlaşma Memorandumu Türkiyə Kosmos Agentliyinin rəhbəri Serdar Hüseyn Yıldırım və Ukraynanın Ankaradakı səfiri Andrii Sybiha tərəfindən imzalanıb.
2. MAC - 06.11.2019 tarixində Macarıstan ilə əməkdaşlıq müqaviləsi imzalanmışdır.
3. KZ - 14.10.2020 tarixində Qazaxıstan Kosmos və Hava Sahəsi Komitəsi ilə kosmos sahəsində əməkdaşlıqla bağlı razılaşma imzalanmışdır.

Türkiyə Respublikası bu müqavilələrə əlavə olaraq, dünya miqyasında aşağıdakı üzvlüklərini də davam etdirir:

1. 27 Mart 1984 tarixində Türkiyə Avropa Meteoroloji Peykləri Əməliyyat Təşkilatına (EUMETSAT) üzv olmuşdur. Türkiyə bu təşkilatın qurucu üzvləri arasındadır.
2. 1996 ildə COSPAR (Kosmik Tədqiqatlar üzrə Beynəlxalq Şura) təşkilatına, TÜBİTAK vasitəsilə üzv olunmuşdur [12].
3. 1 İyun 2006 tarixində Asiya-Sakit Okeanı Kosmik Əməkdaşlıq Təşkilatı (APSCO) qurucu üzvü olaraq Türkiyə bu təşkilata üzv olmuşdur.
4. 1987-ci ildə İslam Ölkələri Arası Kosmik Elmlər və Texnologiyaları Şəbəkəsi (ISNET) qurucu üzvü olaraq Türkiyə bu təşkilata üzv olmuşdur.
5. 1977 Birləşmiş Millətlər Təşkilatının Kosmosun Sülh Məqsədləri ilə İstifadəsi Komitəsi (KSMİK) – 5 Kosmos Razılaşması (Türkiyə 1977-ci ildən etibarən Komitəyə üzv dövlətlər arasında yer alır. Türkiyə həmçinin KSMİK tərəfindən hazırlanıb qəbul edilən kosmosla bağlı beş razılaşmanın hamısına tərəfdaş olan dünyada 16 ölkədən biridir) [32].

6. 2006-cı ildə Türkiyə, Asiya Sakit Okeanı Kosmos Əməkdaşlıq Təşkilatına (APSCO) üzv ölkə olaraq qoşuldu [4].
7. 2007-ci ildə EURISY Avropa Beynəlxalq Kosmos İli İştirakçı Təşkilatı (TÜBİTAK vasitəsilə) [17].
8. 2009-cu ildə IAF Beynəlxalq Kosmos Federasiyası (TÜBİTAK vasitəsilə) [31].

III. Nəticə

Azərbaycan və Türkiyə Respublikası, tarix boyu hava və kosmos sahəsində texnologiyaların inkişafını, yerli layihələrimizin, bilikli mühəndis və elm adamları ilə həyata keçirilməsi və beynəlxalq əməkdaşlıqların imzalanması ilə dəstəkləmişdir. Kosmosa çıxan ilk türk astronautımızın ardınca, elmə maraqlı gənc astronautlarımızın da getməsi, hər şeydən əvvəl, bütün dövlətlərin Kosmosun Sülh Məqsədləri ilə İstifadəsi, milli və beynəlxalq hüquq qaydalarını düzgün şəkildə tətbiq etməsi ilə mümkün olacaqdır.

Bir daha vurğulamaq istərdik ki, sülhün təmin edilməsinin əsas prinsiplərindən biri, milli və beynəlxalq hüquq normalarının vaxtında və dəqiq şəkildə tətbiqinə söykənir. Hüquq cəmiyyətin nizamını və ədaləti təmin edir, fərdlərin hüquq və azadlıqlarını qoruyarkən eyni zamanda, ümumi maraqları göz önündə saxlayır. Bu kontekstdə bürolar hüququn əsas dayaqlarından sayılır. Onlar vəkillərin peşə standartlarını müəyyənləşdirir, etik qaydalara riayət olunmasını izləyir, hüquqi proseslərdə ədalətin təmin edilməsinə kömək edir, vəkillərin peşəkar inkişafını dəstəkləyir və cəmiyyətə hüquqi məsləhət, rəhbərlik xidmətləri göstərərək hər kəsin ədalətə çatmasına töhfə verir. Bu səbəbdən bürolar hüququn işləməsi və cəmiyyətin ədalət anlayışı baxımından son dərəcə əhəmiyyətli qurumlardır.

REFERENCES (ƏDƏBİYYAT):

1. Analysis of the Existing Problems in the Relationship Between Space Law and International Law – Berna Akbay (in Turkish / *Uzay Hukuku Ve Uluslararası Hukuk İlişkisinde Mevcut Sorunlara Dair Bir Analiz.*” - Berna Akbay)
2. Agreement on the Rescue of Astronauts, the Return of Astronauts and the Return of Objects Launched into Outer Space
3. Agreement Governing the Activities of States on the Moon and Other Celestial Bodies
URL: <https://www.unoosa.org/oosa/en/ourwork/spacelaw/treaties/intromoon-agreement.html> (last access: 01.03.2025).
4. APSCO - Asia-Pacific Space Cooperation Organization (in Turkish / *Asya Pasifik Kosmos İşbirliyi Təşkilatı*)
URL: <https://tua.gov.tr/tr/uluslararası-uyelikler/asya-pasifik-uzay-isbirliyi-orgutu> (last access: 01.03.2025)
5. AZERCOSMOS - Azerbaijan Space Agency (in Azerbaijani / *Azərbaycan Kosmik Agentliyi*).
URL: <https://azercosmos.az/en> (last access: 02.03.2025).
6. Azerkosmos hosts COP29 session on data-driven climate decisions
URL: <https://www.azernews.az/nation/234014.html> (last access: 01.03.2025).
7. Azercosmos and Voyager Space Sign MOU for Space Initiatives
URL: <https://azercosmos.az/en/media-center/news/azercosmos-and-voyager-space-sign-mou-for-space-initiatives> (last access: 01.03.2025).
8. Azerbaijan, Uzbekistan expanding cooperation in space industry
URL: <https://caliber.az/en/post/azerbaijan-uzbekistan-expanding-cooperation-in-space-industry> (last access: 01.03.2025).
9. Convention on International Civil Aviation
URL: https://www2023.icao.int/publications/Documents/7300_cons.pdf (last access: 02.03.2025).
10. Convention on International Liability for Damage Caused by Space Objects
URL: <https://www.unoosa.org/oosa/en/ourwork/spacelaw/treaties/introliability-convention.html> (last access: 01.03.2025)

11. The Summit of Space Agency Leaders was held within the framework of COP29 (in Azerbaijani / *COP29 çərçivəsində kosmik agentliklərin liderlərinin sammiti keçirilib.*)
URL: https://oxu.az/iqtisadiyyat/cop29-cercivesinde-kosmik-agentliklerin-liderlerinin-sammiti-kecirilib?utm_source=chatgpt.com (last access: 01.03.2025).
12. COSPAR - Committee on Space Research (in Turkish / *COSPAR - Uzay Araştırmaları Komitesi*)
URL: <https://tua.gov.tr/tr/uluslararası-uyelikler/uzay-arastirmalari-komitesi> (last access: 01.03.2025).
13. ÇAKIR, Tuğrul: “The Conflict-of-Laws Rule in Patent Law under the International Space Station Agreement”, Ankara Üniversitesi SBF Dergisi, C. 57, S. 1, pp. 178, 2002 (in Turkish / *ÇAKIR, Tuğrul: “Uluslararası Uzay İstasyonuna İlişkin Anlaşmada Patent Hukuku Alanındaki Kanunlar İhtilafı Kuralı.”, Ankara Üniversitesi Ticaret ve Fikri Mülkiyet Hukuku Dergisi, C. 57, S. 1, s. 178, 2002.*)
14. DERMAN, Giray Saynur: “The Political and Economic Dimensions of Turkey-Azerbaijan Relations and Public Diplomacy”, TÜRKAV Institute of Public Administration Journal of Social Sciences, Vol. 2, No. 2, pp. 123-156, 2022 (in Turkish / *DERMAN, Giray Saynur: “Türkiye-Azerbaycan İlişkilerinin Siyasi ve Ekonomik Boyutları ve Kamu Diplomasisi.”, TÜRKAV Kamu Yönetimi Enstitüsü Sosyal Bilimler Dergisi, C. 2, S. 2, s. 123-156, 2022.*)
15. EUMETSAT
URL: <https://www.eumetsat.int/> (last access: 02.03.2025).
16. eXTP
URL: <https://tua.gov.tr/tr/proje/extp> (last access: 01.03.2025).
17. EURISY - European International Space Year Organization.
18. International Space Federation.
URL: <https://tua.gov.tr/tr/uluslararası-uyelikler/uluslararası-uzay-federasyonu> (last access: 01.03.2025).
19. ISNET - Islamic Countries Space Science and Technology Network (in Turkish / *İslam Ülkeleri Uzay Bilim ve Teknolojileri Ağı*).
URL: <https://tua.gov.tr/tr/uluslararası-uyelikler/islam-ulkeleri-uzay-bilim-ve-teknolojileri-agi> (last access: 01.03.2025).
20. Israel sells two optronic intelligence gathering satellites to Azerbaijan
URL: <https://aviacionline.com/2023/10/israel-sells-two-optronic-intelligence-gathering-satellites-to-azerbaijan/> (last access: 01.03.2025).
21. Law of the Republic of Azerbaijan “On Space Activities”, 24.06.2023 (in Azerbaijani / *Kosmik fəaliyyət haqqında Azərbaycan Respublikasının Qanunu, 24.06.2023*)
URL: https://api.azercosmos.az/files/space_activity_law_az.pdf (last access: 02.03.2025).
22. Law No. 460 on Muhmmat (in Turkish / *460 sayılı Muhammat Kanunu*)
URL: https://www5.tbmm.gov.tr/tutanaklar/KANUNLAR_KARARLAR/kanuntbmmc002/kanuntbmmc002/kanuntbmmc00200460.pdf (last access: 01.03.2025).
23. Ministry of Foreign Affairs of the Republic of Türkiye - Space (in Turkish / *Türkiye Cumhuriyeti Dışişleri Bakanlığı-Uzay*)
URL: <https://www.mfa.gov.tr/uzay.tr.mfa> (last access: 02.03.2025).
24. On the Establishment of the Public Legal Entity Azerbaijan Space Agency (Azərcosmos), 27.04.2021 (in Azerbaijani / *“Azərbaycan Respublikasının Kosmik Agentliyi (Azərcosmos)” publik hüquqi şəxsin yaradılması haqqında, 27.04.2021*)
URL: <https://api.azercosmos.az/files/1326.pdf> (last access: 01.03.2025).
25. SOYSAL, KUZU: “Space Law. How the Discovery and Use of Space, a Critical Area of Law Regulating Every Field of Our Life, is Applied?”, TÜBİTAK Journal, Science and Technology, September 2019 (in Turkish / *SOYSAL, KUZU: “Uzay Hukuku. Hayatımızın*

- Her Alanını Düzenleyen Hukukun Uzayın Keşfi ve Kullanımına İlişkin Nasıl Uygulandığı?”, TÜBİTAK Dergisi, Bilim ve Teknoloji, Eylül 2019.*
26. Space Law Maral Podcast (in Turkish / *Uzay Hukuku Maral Podcast*).
URL: <https://www.youtube.com/watch?v=uQU8yUpthdA&list=PLErGk5ui6BajhWIJlckaDnW6-0ckpafd3&index=4> (last access: 01.03.2025).
  27. Space Law Treaties and Principles
URL: <https://www.unoosa.org/oosa/en/ourwork/spacelaw/treaties.html> (last access: 02.03.2025).
  28. TOBBUYUM, Space Law Commission (in Turkish / TOBBUYUM, Uzay Hukuku Komisyonu)
URL : <https://tobbuyum.com.tr/uzay-hukuku-komisyonu/> (last access: 01.03.2025).
  29. Treaty on Principles Governing the Activities of States in the Exploration and Use of Outer Space, including the Moon and Other Celestial Bodies
URL: <https://www.unoosa.org/oosa/en/ourwork/spacelaw/treaties/introouterspacetreaty.html> (last access 02.03.2025).
URL: <https://www.unoosa.org/oosa/en/ourwork/spacelaw/treaties/introrescueagreement.html> (last access 02.03.2025)
  30. TUA. URL: <https://tua.gov.tr/tr> (last access: 01.03.2025).
  31. Turkish Aeronautical Association Regulation (in Turkish / *Türk Hava Kurumu Üniversitesi Ana Yönetmeliği*)
URL: https://www.thk.edu.tr/documents/mevzuat/955458826_Ana%20Y%C3%B6netmelik.pdf (last access: 02.03.2025).
  32. Turkish Aeronautical Association (in Turkish / *Türk Hava Kurumu*)
URL: <https://thk.org.tr/> (last access: 01.03.2025).
  33. Turkish Space Agency Projects (in Turkish / *Uzay Teknolojileri*)
URL: <https://www.tua.gov.tr/tr/projeler> (last access: 01.03.2025).
  34. United Nations Committee on the Peaceful Uses of Outer Space (in Turkish / *Birleşmiş Milletler Uzayın Barışçıl Amaçlarla Kullanımı Komitesi*)
URL: <https://tua.gov.tr/tr/uluslararası-uyelikler/birlesmis-milletler-uzayin-bariscil-amaclarla-kullanimi-komitesi-ubakk> (last access: 02.03.2025).
URL: <https://tua.gov.tr/tr/uluslararası-uyelikler/avrupa-uluslararası-uzay-yili-kurulusu> (last access: 01.03.2025).
  35. United Nations Office for Outer Space Affairs
URL: <https://www.unoosa.org/> (last access: 01.03.2025).
  36. UNOOSA.
URL: <https://www.unoosa.org/oosa/en/timeline/index.html> (last access: 01.03.2025).
  37. UTAS-R.
URL: <https://tua.gov.tr/tr/proje/utas-r> (last access: 02.03.2025).

EVALUATION OF SPACE LAW FROM THE PERSPECTIVES OF TURKIYE AND AZERBAIJAN

MARALGUL EROL¹, FARMAN MIRZAYEV²

Abstract

The article examines the legal aspects of the development of space law in Turkiye and Azerbaijan within the context of international and national frameworks. Key international treaties, including the 1967 Outer Space Treaty, the Convention on the Registration of Objects Launched into Outer Space, and the Convention on International Liability for Damage Caused by Space Objects, are critically analyzed. National regulatory mechanisms, such as the activities of Turkiye's Space Agency (TUA) and Azerbaijan's "Azercosmos" Agency, as well as the characteristics of licensing policies and oversight of private space initiatives, are thoroughly assessed. Particular focus is placed on jurisdictional issues, the liability of states and private operators, the protection of intellectual property, and the role of bar associations in the enforcement of legal practices. The necessity for the alignment of national legislation with international standards, especially in the areas of commercial space utilization and the regulation of private sector involvement, is underscored. The findings highlight that effective legal regulation must ensure a balanced relationship between state control and commercial activities, thereby creating favorable conditions for the promotion of innovative development. The refinement of legislation is anticipated to enhance the positions of Turkiye and Azerbaijan in international space endeavors and broaden their participation in global space exploration initiatives.

Keywords: *Space law, Republic of Turkiye, Republic of Azerbaijan, Turkish Space Agency (TUA), Azercosmos, TOBBUYUM Space Law Commission, TÜBİTAK Space, IAASS (International Space Security Organization), Regolith, Space Economy, UNOOSA (United Nations Office for Outer Space Affairs), COPUOS (Committee on the Peaceful Uses of Outer Space).*

ОЦЕНКА КОСМИЧЕСКОГО ПРАВА С ПЕРСПЕКТИВ ТУРЦИИ И АЗЕРБАЙДЖАНА

МАРАЛГЮЛЬ ЭРОЛ³, ФАРМАН МИРЗАЕВ⁴

Abstract

В статье исследуются правовые аспекты развития космического права Турции и Азербайджана в контексте международных и национальных норм. Рассматриваются ключевые международные соглашения, включая Договор о космосе 1967 года, Конвенцию о регистрации космических объектов и Конвенцию о международной ответственности за ущерб, причиненный космическими объектами. Анализируются механизмы национального регулирования, такие как деятельность Турецкого космического агентства (TUA) и Азербайджанского агентства «Azercosmos», а также особенности лицензионной политики и контроля над частными космическими инициативами. Особое внимание уделяется вопросам юрисдикции, ответственности государств и частных операторов, защите интеллектуальной

---

¹ Member of the Air and Space Law Council of the Ankara Bar Association and Founding Member of the TOBB UYUM Space Law Commission / email: advocate_maral@hotmail.com

² Student of the Faculty of Law, Ankara University / email: mirzayevfarman2002@gmail.com

³ Член Совета по воздушному и космическому праву Коллегии Адвокатов Анкары и учредитель Комиссии по космическому праву при TOBB UYUM / email: advocate_maral@hotmail.com

⁴ Студент юридического факультета Университета Анкары / email: mirzayevfarman2002@gmail.com

собственности, а также роли адвокатских коллегий в правоприменительной практике. Отмечается необходимость унификации национального законодательства с международными стандартами, особенно в сфере коммерческого освоения космоса и регулирования частных компаний. Выводы подчеркивают, что эффективное правовое регулирование должно обеспечивать баланс между государственным контролем и рыночными инициативами, создавая благоприятные условия для инновационного развития. Совершенствование законодательства позволит укрепить позиции Турции и Азербайджана в международных космических проектах и расширить возможности их участия в глобальном освоении космоса.

Keywords: *Космическое право, Турецкая Республика, Азербайджанская Республика, Турецкое космическое агентство (TUA), Azercosmos, Комиссия по космическому праву TOBBUYUM, Космос TÜBİTAK, IAASS (Международная организация космической безопасности), Реголит, Космическая экономика, UNOOSA (Офис Организации Объединенных Наций по вопросам космического пространства), COPUOS (Комитет по мирному использованию космического пространства).*

Məqalənin redaksiyaya daxil olma tarixi: 04.03.2025

Çapa qəbul tarixi: 17.09.2025